

СИМОН ОЛЕКСАНДРОВИЧ СЕРБЕНЮК,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
відділ організації наукової діяльності та
захисту інтелектуальної власності;

 <https://orcid.org/0000-0002-6806-6319>,
e-mail: simon6@ukr.net

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДОКТРИНИ РЕЧОВОГО ПРАВА

У статті розглянуто базисні дискусійні аспекти сучасного речового права в поєднанні з оглядом змісту українського законодавства та виокремлено основні ідеї вітчизняних учених-цивілістів щодо окремих дискусійних питань. Вони полягають у виокремленні дискусійних складових у спектрі досліджень у галузі вітчизняного речового права, оцінці подальших ефективних напрямів наукових пошуків та огляді основних положень цивільного законодавства щодо речових прав. Висвітлено основні наукові погляди і суперечності, а також точки зору законодавця щодо поняття й ознак речового права; здійснено огляд точок зору розуміння підстав виникнення речових прав та їх узагальнення і систематизацію в контексті чинного законодавства; продемонстровано проблематику класифікації об'єктів речових прав; розглянуто проблему класифікації речових прав; здійснено огляд змісту базових юридичних категорій, пов'язаних із терміном «захист речових прав», і стисло висвітлено підходи щодо класифікації способів та форм захисту речових прав.

Зауважено, що загалом проблематика речового права України є добре вивченою, потребують дослідження лише деякі питання в контексті деталізації вже відомих досліджень чи вирішення конкретних практичних юридичних проблем, зокрема юридичних колізій, та підбору ефективних способів і форм захисту речових прав у тому чи іншому випадку за того чи іншого набору факторів чи параметрів. Стрижнем дискусій речового права є належність до тієї чи іншої концепції розуміння поняття «реч» і наявність у сучасних соціально- та економіко-правових відносинах широкого спектра речових правовідносин. Таким чином, у першу чергу виникають дискусії щодо необхідності закріплення в законодавстві чіткого формулювання змісту категорії «речове право», створення деталізованої класифікації як речових прав, так і їх об'єктів, а також підбору ефективного захисту порушених прав відповідно до наявних параметрів (складових) правової ситуації.

Ключові слова: речове право, види речових прав, набуття речового права, захист речових прав, проблематика та дискусійні питання, сучасна цивілістична доктрина.

Оглядова стаття

ВСТУП. Поняття «речове право» з'явилося в українському законодавстві не так давно, а саме у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), ухваленому у 2003 році. До того часу воно заміщувалося правом власності. Згадана інновація продиктована розвитком українського суспільства в демократичному напрямі та сучасними вимогами до стандартів демократії. Проте, як і кожна інновація, таке нововведення викликало й певні труднощі та дискусії як у теорії права, так і в юридичній практиці через певні недосконалості його закріплення. Дискусійними в цивілістиці можна назвати питання сутності й ознак речових прав (принаймні, через відсутність у ЦК України чітко прописаного визначення речового права), формулювання деталізованої класифікації речових прав, зокрема співвідношення їх із правом власності, природи об'єктів речових прав, а також пошуку ефективних способів і форм захисту тих чи інших речових прав. Ре-

чові права завжди виступають об'єктом досліджень науковців, які вивчають широкий спектр суспільно-правових відносин і юридичної практики, проте з роками дискусії не згасають.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. У закордонній науці спектр досліджень юридичних питань у контексті майнових правовідносин, співвідношення права власності і речових прав надзвичайно широкий – від способів юрисдикційного захисту в певних ситуаціях у конкретних країнах до регулювання економічних правовідносин у бізнес-структурах. Проте через обмеженість обсягу статті звернемо увагу на основні тенденції в публікаціях 2023 року, проіндексованих у базі даних Scopus. Оскільки в останні роки у світових відносинах з'явилися такі нові об'єкти, як криптовалюта і штучний інтелект, деякі науковці приділяють увагу цим поняттям крізь призму речових прав, а саме: криптовалютам і пов'язаним майновим спорам та правовим колізіям (Chan, 2023; Takahashi, 2023),

місцю штучного інтелекту в речових правовідносинах, зокрема спірному питанню щодо правособ'єктності штучного інтелекту (Księżak, Wojtczak, 2023). Важливим напрямом досліджень є також вивчення взаємозв'язків речового права з іншими галузями права (Grinlinton, 2023; Margalit, Stern, 2023). Також увагу приділено окремим напрямом еволюції світової системи права в контексті досягнення Цілей сталого розвитку ООН, серед яких, наприклад, захист майнових прав при розірванні шлюбу в контексті захисту прав жінок, зокрема на прикладі деяких країн Африки (Муїзї, 2023).

В Україні проблематиці речового права присвятили свою увагу багато науковців, зокрема було захищено низку докторських і кандидатських дисертацій (Ільків, 2021; Шахназарян, 2017; Харченко, 2017). Спрямованість наукових досліджень українських цивілістів у контексті актуальних проблем речового права можна умовно поділити на такі напрями: історія речового права, його розвиток у вітчизняному законодавстві та огляд особливостей права інших країн у контексті різних концепцій трактування понять «річ» і «речове право» (Ільків, 2021; Харченко, 2010; Харченко, 2014); наукові підходи до класифікації речових прав та їх недоліки і можливі способи вирішення, зокрема у вітчизняній цивілістичній доктрині (Ватрас, 2022; Ільків, 2021; Майданик, 2019а; Харченко, 2011; Харченко, 2019б); взаємозв'язок речових прав і зобов'язальних правовідносин (Ільків, 2022; Гудима, 2020); критичний аналіз законодавства в контексті викладу положень про речові права (Харченко, 2019а), аналізу взаємозв'язків категорій «право власності» та «речове право» (Майданик, 2019а; Майка, 2017); особливості підстав виникнення речових прав, зокрема певних їх різновидів (Майка, Яцишин, 2019); проблематика захисту різних видів речових прав (Teremetskyi et al., 2021; Zaika et al., 2021; Готко, Котова, Мезеря, 2018; Шахназарян, 2017; Яроцький, 2014).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті¹ є виокремлення дискусійних

складових у спектрі досліджень у галузі вітчизняного речового права, оцінка подальших ефективних напрямів наукових пошуків та огляд основних положень цивільного законодавства щодо речових прав. На основі поставленої мети сформульовано такі завдання: висвітлення основних наукових поглядів і суперечностей, а також точок зору законодавця щодо поняття й ознак речового права; огляд точок зору науковців щодо підстав виникнення речових прав та їх узагальнення і систематизації в контексті чинного законодавства; демонстрація проблематики класифікації об'єктів речових прав; розгляд проблеми класифікації речових прав; огляд змісту базових юридичних категорій, пов'язаних із терміном «захист речових прав», і стисле висвітлення підходів щодо класифікації способів та форм захисту речових прав.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Емпіричний, формально-логічний і системно-структурний методи використано для дослідження підходів до розуміння основних юридичних понять, розглянутих у статті. Аналітично-порівняльний метод застосовано для проведення порівняльного аналізу наукових досліджень українських та іноземних учених. Догматичний метод став у пригоді під час аналізу норм чинного законодавства про речові права, а порівняльно-правовий – під час формування оглядового опису наукових концепцій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ

Дискусії щодо змісту поняття «речове право»

Першим дискусійним моментом щодо поняття речового права виступає його зміст. Справді, з теоретичної точки зору найбільш дискусійною складовою є сутність поняття «річ», різні трактування якого зумовлюють складність у формуванні чіткого переліку, зокрема, видів (тобто в побудові класифікації) та способів захисту речових прав. Останнє є лише «верхівкою» всієї проблематики, адже розвиток суспільних відносин, науково-технічний прогрес спричинили еволюційний стрибок у розумінні об'єкта речового права, що породжує різні наукові теорії та дискусії у трактуваннях або класифікаціях чи не всіх пов'язаних понять, а теоретичні невизначеності, як правило, породжують труднощі у практичній

¹ Дослідження частково було представлено нами в тезах Третьої науково-практичної конференції «Захист основоположних прав і свобод людини в процесі забезпечення громадського порядку та безпеки» (Academia Națională de Poliție „Ștefan cel Mare”, Chișinău, Moldova), яка відбулась онлайн 7 грудня 2023 року (див.: Сербенку С. О. Захист речових прав в контексті охорони громадського порядку та безпеки відповідно до стандартів прав людини // Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului

în Procesul Asigurării Ordinii și Securității Publice : Materialele Conferinței științifice cu participare internațională din 7 decembrie 2023 / Academia Națională de Poliție „Ștefan cel Mare”. Chișinău, Moldova, 2023. P. 53–56).

діяльності, зокрема під час вибору форм захисту речових прав та їх реалізації.

Характеризуючи сутність, зміст і ознаки речового права, а також його місце в системі цивільного права України на основі вивчення вітчизняного законодавства і наукових розробок учених-цивілістів, варто зазначити, що речове право є підгалуззю (Харченко, 2017, с. 22) цивільного права України і має такі характерні ознаки, як майновий і суб'єктивний характер (Сліпченко та ін., 2017, с. 277; Харченко, 2019б, с. 76), панування особи над об'єктом (рідчю) (Майданик, 2019б, с. 10; Сліпченко та ін., 2017, с. 276–277; Харченко, 2011, с. 280; Харченко, 2019б, с. 76) та абсолютний характер (Сліпченко та ін., 2017, с. 276–277; Харченко, 2011, с. 280). Загалом різні вчені визначають різну кількість ознак речових прав, однак у навчальному посібнику «Сучасні проблеми цивільного права та процесу» (Сліпченко та ін., 2017, с. 276–279) їх наведено чи не найбільше, зокрема детально розглянуто юридичний зміст речових прав крізь призму еволюції і наведено дев'ять характерних ознак речового права, серед яких доповненнями до зазначених вище є такі: абсолютний захист, переважаюче право в задоволенні, право слідування, безстроковий характер. Решта лише частково виражені у чинному законодавстві України – це визначеність переліку речових прав у законодавстві та надання деяким речовим правам публічного характеру.

Майновий характер можна пояснити тим фактом, що об'єктом речових прав є річ – об'єкт майнових правовідносин, який регулюється цивільним законодавством. Панування особи над об'єктом має абсолютний характер через відсутність у носія права обмежень влади над речами. Суб'єктивний характер пояснюється тим, що носієм права є суб'єкт майнових правовідносин – конкретна особа (фізична або юридична). Абсолютний захист речових прав полягає в гарантуванні їх охорони та захисту, а порушення таких прав характеризується як суспільно протиправне діяння, яке порушує норми Конституції України та цивільного законодавства. Сутність ознаки переваги речових прав у задоволенні являє собою їх перевагу над зобов'язальними правами (наприклад, право застави). Право слідування – це «слідування речового права за рідчю» (Сліпченко та ін., 2017, с. 278), що проявляється, наприклад, у збереженні права власності на річ у власника під час і після передачі останнім її в оренду. Безстроковий характер пов'язаний із відсутністю обмежень на строки набуття прав власності, повного господарського відання й опера-

тивного управління. Частковий перелік речових прав визначено чинним законодавством, згідно з яким у деяких випадках інші види таких прав можуть встановлюватися рішенням судів чи договорами. Насамкінець відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 року існує можливість надання (так званий правовий режим нерухомості) деяким речовим правам публічного характеру шляхом обов'язкової їх реєстрації в офіційному державному реєстрі (Сліпченко та ін., 2017, с. 278–279).

Таким чином, «речове право можна визначити як абсолютне суб'єктивне право особи на річ (майно), яке вона уповноважена здійснювати самостійно, незалежно від волі інших осіб, відповідно до його юридичного змісту, яке має визнаватися всіма іншими учасниками майнових цивільних відносин, що охороняється існуючим правопорядком і може захищатися від будь-яких зовнішніх посягань у випадку його порушення» (Сліпченко та ін., 2017, с. 279). Останнє визначення є чи не найбільш повним формулюванням серед наявних визначень поняття «речове право» навіть попри критику самими авторами недоліку щодо змішування в цьому визначенні суб'єктивного речового права і суб'єктивного права на його захист.

Варто зауважити, що окремі види речових прав можуть мати окремі спільні ознаки. Як приклад можна навести перелік спільних ознак речових прав на чуже житло, а саме: «1) обтяжують і обмежують право власності; 2) здійснюються незалежно від волі власника; 3) здійснюються лише в певних межах; 4) захищаються від усіх осіб, у тому числі і від власника» (Білоцький, 2014, с. 164).

Серед цивілістів також виникають дискусії щодо співвідношення споріднених юридичних категорій «речове право», «майнове право», «право власності» і «право інтелектуальної власності». Речовим правам присвячена книга 3 «Право власності та інші речові права» ЦК України, що складається з двох розділів «Право власності» та «Речові права на чуже майно» (загальні положення останнього (глава 30) складаються лише зі статей 395 і 396, якими визначено перелік та захист таких прав). Глава 23 розділу 1 книги 3 ЦК України містить саме загальні положення про право власності, яке у п. 1 ст. 316 трактується так: правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Через відсутність визначення поняття «речове право»

можна припустити, що «право власності» підміняє собою родову правову категорію «речові права» (Харченко, 2019а, с. 58). У системі цивільного права України речове право є підгалуззю, тоді як право власності й інші речові права – інститутами (Харченко, 2017, с. 22). Крім того, Р. Майданик (2019б, с. 37) як окремі інститути також виокремлює право володіння, речово-правові способи захисту й уточнює інститут «інші речові права» як речові права на чуже майно.

Основною причиною виникнення наукових дискусій щодо змісту згаданих вище чотирьох юридичних категорій є визначення в законодавстві об'єкта речових прав – речі. Останнє сформульовано у ст. 179 ЦК України: річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Таким чином, на перший погляд речові права стосуються об'єктів матеріального світу, що потребує виділення окремих прав на об'єкти нематеріального світу, зокрема права інтелектуальної власності. Проте «базис речових прав протягом століть залишається одним і тим самим, а спектр потреб (інтересів), які задовольняються у праві через речові права, постійно розширюється» (Майданик, 2019а, с. 10), а тому «широке розуміння речових прав не обмежується матеріальними речами і включає в себе весь спектр нематеріальних об'єктів від інтелектуальної власності до прав вимоги» (Майданик, 2019а, с. 12). Такий підхід закріплюється пунктами 1–2 ст. 190 ЦК України, а саме: 1) майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки; 2) майнові права є неспоживною річчю; майнові права визнаються речовими правами.

Таким чином, на законодавчому рівні визначено «право власності як найбільш повний за змістом різновид речових прав» (Харченко, 2019а, с. 58), майнові права ототожнюються з речовими правами, а право інтелектуальної власності в частині майнових прав інтелектуальної власності (п. 2 ст. 418, ст. 424 ЦК України) є речовим правом. Тобто в ЦК України положення про речові права сформульовано з точки зору їх широкого розуміння (як матеріальної, так і нематеріальної складової).

Виникнення речових прав

У юридичній літературі здебільшого акцентується увага на таких підставах виникнення (набуття) речових прав, як юридичні факти, що передбачені законодавством.

У ЦК України підстави виникнення цивільних прав та обов'язків закріплені у ст. 11. Зокрема, в контексті майнових відносин мож-

на звернути увагу на такі юридичні факти: договори та інші правочини, створення результатів розумової (творчої, інтелектуальної) діяльності, завдання майнових збитків, в окремих випадках згідно з чинним законодавством – юридичні факти, визначені на підставі законів, підзаконних нормативно-правових актів чи рішень судів, настання чи ненастання конкретної події.

Г. Харченко (2017), крім поняття «набуття/припинення речового права», звертає увагу на поняття «способи набуття/припинення речового права». Зокрема, він наголошує, що хоча всі згадані поняття і пов'язані з поняттям юридичного факту, але зв'язок із ним для кожного є різним. Тобто безпосередній зв'язок або, інакше кажучи, ототожнення з юридичним фактом або фактами є характерним для набуття/припинення, оскільки підставою виступає факт здійснення особою юридично значущого діяння (наприклад, правочини: договір дарування, купівлі-продажу; рішення суду тощо), у той час, як опосередкований зв'язок характеризує спосіб набуття/припинення речового права, адже його сутність проявляється у формі вчинення такого юридично значущого діяння, що насправді мало місце (наприклад, привласнення загальнодоступних дарів природи, переробка речі, державна реєстрація права тощо).

Повернемось до огляду змісту статей ЦК України, зокрема змісту глави 24 «Набуття права власності», крізь призму підстав набуття речових прав. Пунктом 1 ст. 328 ЦК України визначено, що підставами набуття права власності є незаборонені законом підстави, серед яких виокремлено правочини; п. 2 ст. 328 – поняття «набуто правомірно право власності», яке у практичній площині прямо визначається на підставі закону і скасовується на основі судового встановлення незаконності набуття права власності. Щодо набуття права власності суб'єктом, яким є юридична особа публічного права, останнє регламентовано відсутністю заборони законом відповідно ст. 329 ЦК України. Добросовісний набувач набуває право власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права, якщо відповідно до статті 388 Кодексу майно не може бути витребуване у набувача (ст. 330 ЦК України). Право власності на нову річ набувається особою, яка її створила, у випадку створення зі своїх матеріалів, у інших випадках – аналогічно, але за умови, що це не суперечить закону або договору (п. 1 ст. 331 ЦК України). Право ж власності на новостворене нерухоме майно виникає з моменту завершення будівництва або відповідно до договору

або закону з моменту прийняття нерухомого майна до експлуатації, або з моменту його державної реєстрації відповідно до закону (п. 2 ст. 331 ЦК України). Стаття 332 ЦК України регламентує набуття права власності на перероблену річ залежно від різних правових випадків власником матеріалів або особою, яка створила річ, за своїм бажанням чи на підставі договору або закону, водночас встановлюючи випадки виплати компенсацій за заподіяну шкоду. Привласнення ж загальнодоступних дарів природи особою, яка їх зібрала чи здобула, відповідно до ст. 333 ЦК України відбувається на підставі закону, місцевого звичаю або загального дозволу власника відповідної земельної ділянки. Набуття права власності на безхазяйну річ згідно зі ст. 335 ЦК України відбувається на підставі закону чи рішення суду. Стаття 334 ЦК України регламентує момент набуття права власності за договором. Решта статей ЦК України охоплюють особливості набуття права власності на знахідку (ст. 338), на бездоглядну домашню тварину (ст. 341), на скарб (ст. 343), за набувальною давністю (ст. 344) та в разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності (ст. 345), а також зобов'язально-компенсаційного характеру права особи, яка знайшла загублену річ (ст. 339) чи понесла витрати на утримання бездоглядної домашньої тварини (ст. 342). Право власності на земельну ділянку набувається і здійснюється відповідно до закону (п. 2 ст. 373 ЦК України), а на самочинно збудоване нерухоме майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво (п. 3 ст. 376 ЦК України).

У розділі 2 «Речові права на чуже майно» ЦК України законодавець також не оминув увагою підстави виникнення речових прав: на підставі договору виникає право володіння (п. 1 ст. 398), сервітут (п. 1 ст. 402), право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (п. 1 ст. 407), суперфіцій (п. 1 ст. 413); на підставі заповіту – емфітевзис (п. 2 ст. 407), суперфіцій (п. 1 ст. 413), сервітут (п. 1 ст. 402); на підставі рішення суду – сервітут (п. 1 ст. 402); на інших підставах, установлених законом, – право володіння та сервітут.

Більш детально особливості набуття речових прав на чужу нерухомість було розглянуто у статті Н. Майки й О. Яцишина (2019, с. 136), де уточнено набуття речових прав за одностороннім правочином (заповітом/спадкуванням): «Можна зробити висновки, що підставами виникнення речових прав на чужу нерухомість є односторонні правочини, що по-

єднують одностороннє уповноважування і одностороннє зобов'язання. Йдеться про встановлення таких прав у порядку спадкування (заповіту, заповідального розпорядження, здійсненого заповідачем у заповіті, а також на основі заповідального відказу). Односторонній правочин як підстава встановлення речових прав на чуже нерухоме майно – це правомірна, волева дія особи, спрямована на набуття речового права на чужу нерухомість, вчинена особою, яка має належні правомочності щодо речі й спрямована на свідоме створення конкретних цивільно-правових результатів для себе або інших осіб».

Об'єкти речових прав

Основна проблематика цього розділу статті полягає у дискусійності визначення об'єктів речових прав. Натомість відповідно до ст. 318 ЦК України суб'єктами речових прав є «український народ та інші учасники цивільних відносин», про які зазначається у ст. 2 – це фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

По суті об'єктом речового права є річ. З точки зору юридичного розуміння поняття «річ» можна давати різні переліки та класифікації об'єктів речового права. Нагадаємо, що згідно зі ст. 190 ЦК України об'єктом речового права є майно – не просто річ чи сукупність речей, а також майнові права, визначені п. 2 ст. 190 терміном «неспоживна річ», та обов'язки.

Дискусії щодо належності до об'єктів речових прав тих чи інших об'єктів цивільного права виникають на підставі неоднозначності серед цивілістів концепції змістовної складової поняття «річ». Справді, як зазначає Г. Харченко (2010), в юридичній науці кожної країни існує досить широкий спектр поглядів на розуміння відповідного поняття. З плином часу гострота дискусій у відповідному науковому напрямі не зменшується і в цивілістиці набуває неабиякої актуальності через необхідність захисту речових прав. Існують дві основні концепції змісту поняття «річ» – філософська (широке розуміння) та юридична (вузьке розуміння). Друга (юридична) полягає у відсутності обов'язкової «матеріалізації» речей, обов'язковості їх фізичної природи. Щодо першої концепції (філософської), то в умовах сучасних правових реалій вона поступово апроксимується другій: у цивілістиці все частіше виникають дискусії про неповноту розгляду речі лише як матеріального (тілесного) блага і необхідність (через розвиток суспільних відносин під впливом науково-технічного прогресу)

більш прогресивного підходу щодо необов'язковості наявності фізичної складової у змісті поняття «річ», тобто необхідності поділу речей на «тілесні» та «безтілесні». Як зазначає Г. Харченко (2010, с. 6), наприклад у римському праві категорія «річ» мала універсальний характер і ототожнювалась із поняттям об'єкта речового права і права взагалі. Крім того, подібний підхід нині характерний для англосаксонської правової системи, а також континентальної системи права (Австрія, Італія, Франція). Що ж до українського законодавства, то у ньому «досі відчувається суттєвий вплив німецької доктрини права», адже річ розглядається «виключно як предмет матеріального світу» (Харченко, 2010, с. 7).

Таким чином, доречно погодитись із висновком, що «речами у сенсі закону мають визнаватися всі матеріальні об'єкти, щодо яких можуть існувати цивільні права та обов'язки, та майнові права, оскільки вони є складовими частинами майна» (Майданик, 2019а, с. 13). Адже у вузькому розумінні поняття «річ» характеризується такими особливими ознаками, як тілесне буття, належність до складу майна, здатність задовольняти потреби людини завдяки своїй матеріалізованій формі, а у широкому розумінні – як здатність бути присвоєним, «перебувати в правовому пануванні внаслідок підпорядкування волі особи та мати економічну цінність і слугувати для використання» (Майданик, 2019а, с. 13).

У навчальному посібнику «Цивільне право. Загальна частина» (Аврамова та ін., 2022, с. 112–114) наведено більш широкий перелік ознак речей, серед яких варто відмітити зовнішній характер речей щодо учасників правовідносин, відособленість (ознака, яка є визначальною для класифікації об'єктів і розмежування видів правовідносин щодо речі), доступність до володіння та оборотоздатність.

Перейдемо до розгляду змісту поняття «річ» у ЦК України. Глава 13 «Речі. Майно» відображає основний перелік. Попри те, що згідно зі ст. 179 ЦК України річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, у ст. 1791 визначено поняття цифрової речі, якою є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність, зокрема віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. Стаття 181 ЦК України класифікує речі на рухомі та нерухомі (визначальною ознакою останніх є їх знецінення чи зміна їх призначення внаслідок переміщення або ж неможливість вчинення

останньої дії); ст. 183 – на подільні та неподільні на основі можливості втрати цільового призначення речі внаслідок поділу; ст. 184 – на родові (замінні) та індивідуальні (незамінні); ст. 185 – на споживні та неспоживні залежно від тривалості збереження річчю свого первісного вигляду внаслідок її використання. Крім того, існують такі види речей, як головна річ і приналежність (ст. 186 ЦК України), складові частини речі (ст. 187 ЦК України) та складні речі (ст. 188 ЦК України), а також продукція, плоди та доходи (ст. 189 ЦК України), майно, зокрема підприємство як єдиний майновий комплекс (у випадках, коли цей майновий комплекс виступає предметом правочинів) або його частина (ст. 191 ЦК України), гроші (ст. 192 ЦК України) та валютні цінності (ст. 193 ЦК України).

Деякі науковці виділяють серед складних речей складені, збиральні, парні речі, а за способом індивідуалізації – родові та індивідуально визначені (Аврамова та ін., 2022, с. 116–117).

Насамкінець варто зауважити, що правовий режим речей поширюється, крім випадків, встановлених законом, на тварин як особливий (ст. 180 ЦК України) об'єкт цивільного права через їх обмеженість в обороті (наприклад, обмеження, які виникають у правовідносинах щодо тварин, які занесені до Червоної книги України).

Таким чином, об'єктом речових прав є майно, яке може мати як матеріальну, так і нематеріальну природу. До складу майна входять всі майнові права, в тому числі інтелектуальної власності, та майнові обов'язки (борг). Річ може бути об'єктом права власності, а об'єкти права інтелектуальної власності не можуть бути ототоженні з об'єктами права речової власності. Відтак, оскільки майно може належати особі на праві власності, то можна вважати, що всі ті елементи, які входять до його складу, належать особі на праві власності речової та інтелектуальної (Майданик, 2019а, с. 16).

Види речових прав

Перелік актуальних проблем речового права доповнює і проблема класифікації речових прав через доволі велику потужність їх множини. Суть проблеми полягає у потребі якісної класифікації всіх можливих речових прав, які можуть існувати в міру ускладнення та розвитку суспільних відносин з метою найефективнішого захисту прав, свобод та інтересів усіх суб'єктів правовідносин. З одного боку, деталізована класифікація речових прав є ускладнюючим фактором через наявність широкого спектра цивільних правовідносин, що, у свою чергу, прямопропорційно впливає на

складність конструювання такої класифікації з мінімальною кількістю недоліків, зокрема щодо розуміння сутності феномена обсягів правомочностей, ступенів відповідальності суб'єктів у конкретному правовому явищі. З іншого боку, детальна класифікація може бути корисною, наприклад, у контексті підбору ефективних способів захисту речових прав. З точки зору теорії кожна зі спроб побудови класифікації водночас і ускладнює, і є корисною у правовій науці завдяки фокусуванню уваги на конкретних аспектах речових прав, але юридична практика «вимагає» створення ідеальної моделі класифікації, для наближення до якої необхідно узагальнити та систематизувати існуючі підходи, змодельовати доповнення та синтезувати переваги підходів.

Щодо більш конкретних чинників проблематики формування єдиної досконалої класифікації речових прав у сучасній цивілістиці існує чимало думок. Наприклад, важко не погодитися, що одним із таких каталізаторів є залежність класифікації «від того, що в праві визнається за речові права» (Харченко, 2019б, с. 74). Ю. Готко, Л. Котова й О. Мезеря (2018, с. 142) звертають увагу на «проблему систематизації обмежених речових прав», яка полягає у відсутності в цивілістичній доктрині принципів відмежування права на чуже майно від зобов'язально-правових договорів, односторонніх правочинів тощо, і вважають таку невизначеність джерелом спорів узагалі щодо «необхідності виділення категорії речових прав у системі цивільного права». Можна погодитися із думкою Г. Харченка (2011, с. 278), що однією з проблем цивільного права є поділ цивільних прав на речові та зобов'язальні, адже річ виступає об'єктом речового права, а дія – об'єктом зобов'язального права, причому на перший план виходять підстави виникнення вимоги однієї особи й обов'язку іншої особи виконати цю вимогу. Як наголошує науковець, така проста градація є уже сформованим і визнаним поділом прав, але, як правило, здійснюється цивілістами за різними підставами, наприклад за характером здійснення чи реалізації права. Щодо правових доктрин інших держав, то «у англосаксонській правовій системі такий поділ дійсно не існує саме завдяки існуванню концепції розщепленої власності» (Харченко, 2011, с. 281), а основна проблематика у такому поділі і причина спорів, пропозицій відмов від такого поділу – це «небажання визнати можливість наявності у особи речових прав у зобов'язальних, за класичними канонами, правовідносинах» (Харченко, 2011, с. 282). Як вирішення цієї проблеми

Г. Харченко (2011, с. 282) пропонує «знайти універсальний критерій речовості цивільних прав». Цікавий підхід у переосмисленні сучасного речового права пропонує і Р. Майданик (2019а, с. 12), а саме розширення кола речових прав за рахунок так званих прихованих речових прав такими двома переліками: «а) речові права, які визначаються з урахуванням змісту норм ЦК, інших законів України і законодавчо прямо не названі речовими правами: довірче управління майном, переважне право купівлі-продажу майна, оренда, застава, іпотека, утримання; б) речові права, передбачені спеціальними законами і знаходяться в ЦК України у системі зобов'язальних прав (оренда нерухомості, довірче управління майном тощо)».

Ще однією причиною проблематики класифікації речових прав є можливість віднесення до них певних прав на підставі закону або навпаки. Наприклад, Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» додатково визначено такі речові права, «як право господарського відання; право оперативного управління; право постійного користування та право оренди земельної ділянки; право користування (найму, оренди) будівлею або іншими капітальними спорудами, їх окремими частинами; іпотека; довірче управління майном. З 2019 р. іпотека розглядається у Законі не як речове право, а як обтяження речового права» (Ватрас, 2022, с. 99).

В українській цивілістичній доктрині «виключного поділу речового права на види (крім права власності) не існує» (Готко, Котова, Мезеря, 2018, с. 142). Ба більше, на думку деяких цивілістів, «не всі речові права, названі у законодавстві, є такими за природою» (Майка, 2017, с. 120). Наприклад, В. Ватрас (2022, с. 97) звертає увагу на дискусії щодо належності до речових прав таких видів речових прав, визначених законодавством України (до речі, не самим лише ЦК України), як право довірчої власності, право іпотеки, право застави, а також право оперативного управління і право господарського відання (останні визначені статтями 136, 137 Господарського кодексу України).

Відомі «класифікації речових прав не повною мірою дають змогу розкрити сутність такого правового інституту і потребують удосконалення» (Ватрас, 2022, с. 97), а наявні класифікації «переважно являють собою узагальнення тих груп прав, які передбачені в ЦК у статтях 316 та 395 (право власності, право володіння, сервітут, емфітевзис, суперфіцій) і ГК (право господарського відання і право оперативного управління). У цих класифікаціях відсутній єдиний критерій, за яким

систематизуються речові права, використовуються різні критерії: за суб'єктом (фізичні та юридичні особи), предметом (речові права на рухоме та нерухоме майно), обсягом повноважень (фрагментарні та багатокомпонентні), метою існування права» (Майданик, 2019а, с. 25).

В. Ватрас (2022, с. 97) пропонує класифікувати речові права «на основі критерію повноти правомочностей, які випливають із факту володіння річчю на: право власності; абсолютні права на чужі речі (право володіння, сервітут, емфітевзис, суперфіцій, право постійного користування земельною ділянкою); обмежені права на чужі речі (право господарського відання, право оперативного управління); забезпечуючі права на чужі речі (право іпотеки, право застави, право довірчої власності); переважні права (права переважної купівлі)». В останній статті В. Ватраса (2022, с. 98–99) приділено увагу критеріям, які сформулював у своїй дисертації О. В. Ільків (2021, с. 64–66, 71–77):

1) залежно від об'єкта права власності та зв'язку з останнім, який належить конкретній особі: право власності (речове право на власну річ) та речові права на чуже майно (право володіння або користування чужою річчю);

2) залежно від підстав виникнення: речові права, що виникли на підставі договору з власником, одностороннього правочину власника речі або на підставі закону;

3) залежно від змісту: ті, якими охоплюється правомочність лише володіння, або сукупність кількох правомочностей – володіння, користування та розпорядження (всіх або кількох з них);

4) залежно від строку: постійні, строкові та речові права з прив'язкою до настання певного юридичного факту;

5) залежно від можливості суб'єкта передати речове право іншим особам без дозволу власника: особисті і відчужувані;

6) залежно від суб'єктного складу речових правовідносин: речові права, належні фізичним особам з українським громадянством, іноземцям та особам без громадянства, юридичним особам, органам місцевого самоврядування, державі, іноземним суб'єктам господарської діяльності;

7) залежно від оплатності: договірні, що передбачають оплатність за надані правомочності, а також речові права, реалізація правомочностей за якими здійснюється на безоплатних засадах;

8) залежності від способу виникнення: первинні та похідні;

9) залежно від підстави набуття речових прав: ті, що набуваються на основі дозвільно-

го волевиявлення власника речі, і ті, що набуваються примусово згідно з приписами законодавства.

Щодо української цивілістичної доктрини, то «структурно систему сучасного речового права визначають загальні положення, володіння та окремі види речових прав» (Майданик, 2019а, с. 12). Загальні положення проголошують основні поняття, принципи та базис регулювання здійснення, захисту та реєстрації речових прав (Майданик, 2019а, с. 13). ЦК України однозначно визначає, що речовими правами є право власності та речові права на чуже майно (інші речові права). Варто зауважити, що серед учених відсутні розбіжності щодо першої категорії. Тобто право власності однозначно є речовим. Перелік інших речових прав може бути доповнений законом.

Право власності – різновид речових прав, характерною ознакою якого є здійснення власником речі правомочностей з володіння, користування та розпорядження нею за своєю волею і незалежно від волі інших суб'єктів правовідносин, а останні зобов'язані не створювати перепон у здійсненні правомочностей власником (Аврамова та ін., 2022, с. 202). Відповідно до п. 2 ст. 316 ЦК України особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору. ЦК України визначено такі форми права власності: приватна (ст. 325), державна (ст. 326), комунальна (ст. 327). До речі, проблемним питанням сучасної юридичної практики є «раптове зникнення» у новому ЦК України поняття «колективна власність» і відсутність у цивілістичній доктрині чітко визначених механізмів переходу цієї форми власності в іншу. Не будемо розглядати право власності більш детально через великий обсяг цього питання.

Обмежені речові права (права на чуже майно) характеризуються такою визначальною ознакою, як встановлення права щодо речі, яка на підставі права власності вже належить іншому суб'єкту речового права (Аврамова та ін., 2022, с. 202). Ці права існують як юридичні обтяження права власності, що дозволяє задовольнити стосовно певної речі не тільки інтереси власника, а й інтереси інших осіб (Аврамова та ін., 2022, с. 203). Види речових прав на чуже майно закріплені у ст. 395 ЦК України. Також правами на чужу річ є право застави (ст. 572 ЦК України) та право притримання (ст. 594 ЦК України), а також «довгострокова оренда нерухомості; майнове “право очікування”; забезпечувальні речові права, включаючи заставу, іпотеку, притримання, переважне право на річ; інші права,

яким законом надано такий характер» (Майданик, 2019а, с. 13).

Захист речових прав

Речові права є складовими базових економічних прав людини, гарантованими як Конституцією України, так і міжнародними правовими актами, зокрема Загальною декларацією прав людини (далі – ЗДПЛ), прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, Європейською конвенцією з прав людини (далі – ЄКПЛ) та протоколами до неї. Так, майнові права (як одноособові, так і спільні) та їх захист закріплені у ст. 17 ЗДПЛ. Відповідно до ст. 8 ЗДПЛ кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом, а згідно з абз. 2 ст. 27 кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є¹. Стаття 1 Протоколу до ЄКПЛ регламентує захист майнових прав фізичних та юридичних осіб, але з поправкою в абз. 2, що «попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів»². Що ж до норм чинного законодавства України, право власності і його захист закріплено у ст. 41 та останньому абзаці ст. 13 Конституції України, а речові права або їх захист закріплено у статтях

Аналізуючи захист прав, необхідно виокремити його юридичне поняття та суміжні за значенням із його змістом юридичні категорії, такі як «спосіб захисту», «форма захисту» та «охорона прав». В. Яроцький (2014, с. 167) звертає увагу на більш широке розмежування категорій, проте значне їх нагромадження провокує необхідність деталізованої диференціації об'єктів, що, у свою чергу, лише ускладнює розгляд і є корисним у випадках деталізованого розгляду конкретних практико-орієнтованих

юридичних проблем, колізій з метою знаходження індуктивного підходу до їх вирішення. На думку науковця, цілком достатньо притримуватися загальновизнаної думки про розгляд лише понять охорони і захисту. Проте, враховуючи наявність деталізованої класифікації захисту речових прав, концентричного викладу й огляду проблематики не на одну сотню сторінок (Майданик, 2019б), суттєвих наукових розробок цивілістів, достатньо описати наявну класифікацію з використанням допоміжних юридичних понять способів і форм захисту.

Отже, на основі спрощення змісту відповідного визначення (Яроцький, 2014, с. 163) можна говорити, що захист речових прав – це спрямовані на забезпечення свого суб'єктивного речового права активні дії власника речі, зобов'язальною ознакою яких є несуперечність закону. У свою чергу (на основі визначення Р. Майданика (2019б, с. 867)), охорона речових прав – це інститут права щодо регулювання речових правовідносин з метою уникнення порушень речових прав. Тобто ознакою охорони є систематичне її здійснення, а ознакою захисту – те, що він породжується юридичним фактом порушення речових прав. Тут також необхідно згадати про наявні суперечки сучасних цивілістів про те, яке із цих понять вважати ширшим (Майданик, 2019б, с. 868). На підставі формулювань, наведених В. Яроцьким (2019, с. 167), зазначимо, що способи захисту – це закріплені чинним законодавством заходи щодо забезпечення порушених речових прав і вплив на порушника, а форма захисту – закріплена чинним законодавством діяльність з метою захисту речового права.

На підставі низки праць учених-цивілістів, вважаємо за доцільне визначити такі основні форми захисту речових прав: самозахист (ст. 19 ЦК України) та юрисдикційну. Остання поділяється на судову (ст. 16 ЦК України) та публічного адміністрування (статті 17, 18 ЦК України). Зауважимо, що найбільш поширеною та ефективною формою є судова (Майданик, 2019б, с. 873–874), адже часто на практиці повноваження органів публічного адміністрування обмежуються, натомість особа з метою захисту своїх порушених прав має право звернутись до суду (подати позов). У випадку, коли таке право не передбачене законом, що регулює цивільні правовідносини, судовий захист передбачений на підставі статей 8, 9 Конституції України.

Один із найбільш повних переліків способів захисту речових прав розглянуто Р. Майдаником (2019б), при цьому описано перелік видів позовів щодо захисту таких прав. Крім

¹ Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 15.01.2024).

² Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : від 20.03.1952 // БД «Законодавство України» / ВР України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 15.01.2024).

того, деякі науковці пропонують свої класифікації, причому класифікації способів захисту окремих видів речових прав (наприклад, класифікація способів захисту речових прав на чужі речі запропонована К. Шахназарян (2017)). Загалом у цивілістичній доктрині виділяють такі основні способи захисту речових прав, як речово-правові, зобов'язально-правові та інші (тобто решта існуючих способів). Кожен із зазначених способів має свої різновиди, вивчення яких було присвячено чимало робіт. Одними з найбільш структурованих є класифікації, описані Р. Майдаником (2019б) та О. Ільківим (2021). Точнішу деталізацію важко навести через обмеженість обсягу статті. Питання аналізу і систематизації класифікації захисту речових прав є досить громіздким і потребує висвітлення в окремій статті (або циклі статей).

ВИСНОВКИ. У статті розглянуто базисні дискусійні аспекти сучасного речового права в поєднанні з оглядом українського законодавства та виокремлено основні ідеї вітчизняних учених-цивілістів щодо окремих дискусійних питань. У зв'язку з обмеженим обсягом роботи постає питання певної деталізації висвітлення окремих питань, зокрема проблематики і широкого спектра поглядів на систематизацію способів і форм захисту речових прав.

На підставі проведених досліджень можна зауважити, що загалом проблематика речово-

го права України є добре вивченою. Потребують дослідження лише певні питання в контексті деталізації вже відомих досліджень чи вирішення конкретних практичних юридичних проблем, зокрема юридичних колізій, та підбору ефективних способів і форм захисту речових прав у тому чи іншому випадку за того або іншого набору факторів чи параметрів.

Цілком можна погодитись з думкою науковців, що речове право у сучасній вітчизняній цивілістичній доктрині поєднує в собі елементи цивільного права як дореволюційного, так і радянського періоду, а також передові напрацювання права західноєвропейських держав (зокрема, Німеччини і Франції) у поєднанні з українськими правовими традиціями та особливостями, ментальністю Українського народу.

Загалом стрижнем дискусій речового права є належність до тієї чи іншої концепції розуміння поняття «речі» та наявність у сучасних соціально- та економіко-правових відносинах широкого спектра речових правовідносин. Так виникають дискусії щодо необхідності закріплення в законодавстві чіткого формулювання змісту категорії «речове право», створення деталізованої класифікації речових прав, підбору ефективного захисту порушених прав відповідно до наявних параметрів (складових) правової ситуації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Білоцький О. В. Розмежування речових та зобов'язальних прав користування чужим житлом. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 9. С. 163–167.
2. Ватрас В. Доктринальні основи класифікації речових прав у цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 2 (30). С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2022.02.097>.
3. Готко Ю., Котова Л., Мезеря О. Проблеми реєстрації речових прав // Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Северодонецьк, 13–14 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / за ред. Б. Г. Розовського. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. Ч. 1. С. 138–144.
4. Гудима М. М. Речові права у відносних (зобов'язальних) правовідносинах: окреслення теоретичної проблеми. *Часопис цивілістики*. 2020. № 37. С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i37.343>.
5. Ільків О. В. Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2021. 448 с.
6. Ільків О. Забезпечувальні речові права: юридична природа, функції, види. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1, No. 3. Pp. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.15804/CPLS.20223.12>.
7. Майданик Р. А. Переосмислення речового права в сучасних умовах // Речове право: пріоритети та перспективи : матеріали Київських правових читань (м. Київ, 22 берез. 2019 р.) / відп. ред. Р. А. Майданик. Київ : Алерта, 2019а. С. 9–32.
8. Майданик Р. А. Речове право : підручник. Київ : Алерта, 2019б. 1102 с.
9. Майка Н. В. Поняття і види речових прав на чужу нерухомість. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43, т. 1. С. 116–121.
10. Майка Н., Яцишин О. Односторонній правочин, як підстава виникнення речових прав на чуже нерухоме майно. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2 (18). С. 133–137.
11. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя, Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 806 с.

12. Харченко Г. Вітчизняна доктрина речових прав: історичні нариси. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4 (79). С. 114–122.
13. Харченко Г. Г. Кваліфікаційний критерій визначення речових прав. *Держава і право*. 2011. № 52. С. 278–284.
14. Харченко Г. Г. Речові права у законодавстві, доктрині та судовій практиці України : автороф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 32 с.
15. Харченко Г. Г. Річ як об'єкт речового права. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2010. Т. 15, № 22. С. 5–11.
16. Харченко Г. Основи речового права в Цивільному кодексі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019а. № 6. С. 57–61. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.10>.
17. Харченко Г. Поділ речових прав у доктрині цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019б. № 5. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.12>.
18. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, А. С. Горбенко, Н. О. Горобець та ін. ; за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 332 с.
19. Шахназарян К. Е. Захист прав на чужі речі за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2017. 215 с.
20. Яроцький В. Л. Самозахист як правовий засіб захисту речових прав. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право. 2014. № 1. С. 160–170.
21. Chan T. The nature of property in cryptoassets. *Legal Studies*. 2023. Vol. 43, Iss. 3. Pp. 480–498. DOI: <https://doi.org/10.1017/lst.2022.53>.
22. Grinlinton D. The intersection of property rights and environmental law. *Environmental Law Review*. 2023. Vol. 25, Iss. 3. Pp. 202–218. DOI: <https://doi.org/10.1177/14614529231193804>.
23. Książak P., Wojtczak S. Toward a Conceptual Network for the Private Law of Artificial Intelligence. Switzerland : Springer Nature, 2023. 298 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-19447-4>.
24. Margalit A., Stern S. The Property Right to Voice. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*. 2023. No. 2. DOI: <https://doi.org/10.1017/cjlj.2023.13>.
25. Mujuzi J. D. Distribution of property at the termination of de facto unions (marriages by cohabitation/repute) in some African countries. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2023. Vol. 37, Iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebad015>.
26. Takahashi K. Conflict of Laws in the Proprietary Restitution of Blockchain-based Crypto-Assets. *Changing Orders in International Economic Law*. 2023. Vol. 2. Pp. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003193104-5>.
27. Teremetskyi V., Avramova O., Svitlychnyy O., Sloma V., Telestakova A., Kokhan V. Housing Rights Protection in the Context of Legislation and Judicial Practice of Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24, Iss. 1. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4138075.
28. Zaika Yu., Kukhariev O., Skrypyk V., Mytnyk A. Peculiarities of protection of rights and interests of heirs: theoretical aspects. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2021. Vol. 10. Pp. 355–362. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJPLAP.2022.124423>.

Надійшла до редакції: 16.01.2024

Прийнята до опублікування: 28.03.2024

REFERENCES

1. Avramova, O. Ye., Horbenko, A. S., Horobets, N. O. et al. (2022). *Civil law. General part* (S. O. Slipchenko, O. L. Zaitsev, Eds). Kharkiv National University of Internal Affairs.
2. Bilotskyi, O. V. (2014). Demarcation of property and obligation rights to use someone else's housing. *Scientific and Information Bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi*, 9, 163–167.
3. Chan, T. (2023). The nature of property in cryptoassets. *Legal Studies*, 43(3), 480–498. <https://doi.org/10.1017/lst.2022.53>.
4. Grinlinton, D. (2023). The intersection of property rights and environmental law. *Environmental Law Review*, 25(3), 202–218. <https://doi.org/10.1177/14614529231193804>.
5. Hotko, Yu., Kotova, L., & Mezeria, O. (2018, December 13–14). *Problems of registration of property rights* [Conference presentation abstract]. All-Ukrainian Scientific and Practical Conference “Scientific view of youth: key issues of the current stage of reforming the system of domestic legislation”, Sievierodonetsk, Ukraine.
6. Hudyma, M. M. (2020). Property rights in relative (liability) legal relations: a theoretical problem outlining. *Journal of Civil Studies*, 37, 16–20. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i37.343>.

7. Ilkiv, O. (2022). Security Proprietary Rights: Legal Nature, Functions, Types. *Copernicus Political and Legal Studies*, 1(3), 101–108. <https://doi.org/10.15804/CPLS.20223.12>.
8. Ilkiv, O. V. (2021). *Problems of regulation of property rights in the civil legislation of Ukraine* [Doctoral dissertation, Ivan Franko Lviv National University].
9. Kharchenko, H. (2014). Domestic doctrine of property rights: historical essays. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4(79), 114–122.
10. Kharchenko, H. H. (2010). A thing as an object of property law. *Bulletin of Odesa National University*, 15(22), 5–11.
11. Kharchenko, H. H. (2011). Qualification criteria for determining property rights. *State and Law*, 52, 278–284.
12. Kharchenko, H. H. (2017). *Property rights in legislation, doctrine and judicial practice of Ukraine* [Doctoral thesis, Taras Shevchenko Kyiv National University].
13. Kharchenko, H. H. (2019a). Fundamentals of property law in the Civil Code of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 6, 57–61. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.10>.
14. Kharchenko, H. H. (2019b). Division of property rights in the doctrine of civil law. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 5, 73–78. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.12>.
15. Księżak, P., & Wojtczak, S. (2023). *Toward a Conceptual Network for the Private Law of Artificial Intelligence*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-19447-4>.
16. Maidanyk, R. A. (2019a, March 22). *Reinterpretation of property law in modern conditions* [Conference presentation abstract]. Kyiv Legal Readings “Property law: priorities and perspectives”, Kyiv, Ukraine.
17. Maidanyk, R. A. (2019b). *Property law*. Alerta.
18. Maika, N. V. (2017). The concept and types of property rights to someone else’s real estate. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 43(1), 116–121.
19. Maika, N. V., & Yatsishin, O. R. (2019). Unilateral contract, as the basis of occurrence property rights to another’s real estate. *Actual Problems of Law*, 2(18), 133–137.
20. Margalit, A., & Stern, S. (2023). The Property Right to Voice. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 2. <https://doi.org/10.1017/cjlj.2023.13>.
21. Mujuzi, J. D. (2023). Distribution of property at the termination of de facto unions (marriages by cohabitation/repute) in some African countries. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 37(1). <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebad015>.
22. Shakhnazarian, K. E. (2017). *Protection of rights to other people's things according to the legislation of Ukraine* [Candidate dissertation, National University “Odesa Law Academy”].
23. Slipchenko, S. O., Syniehubov, O. V., Kroitor, V. A. et al. (2017). *Modern problems of civil law and procedure* (Yu. M. Zhornokui, L. V. Krasyska, Eds). Right.
24. Takahashi, K. (2023). Conflict of Laws in the Proprietary Restitution of Blockchain-based Crypto-Assets. *Changing Orders in International Economic Law*, 2, 38–47. <https://doi.org/10.4324/9781003193104-5>.
25. Teremetskyi, V., Avramova, O., Svitlychnyy, O., Sloma, V., Telestakova, A., & Kokhan, V. (2021). Housing Rights Protection in the Context of Legislation and Judicial Practice of Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 24(1). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4138075.
26. Vatras, V. (2022). Doctrinal bases of classification of property rights in civil law. *Actual Problem of Law*, 2(30), 97–102. <https://doi.org/10.35774/app2022.02.097>.
27. Yarotskyi, V. L. (2014). Self-defense as a legal means of protecting property rights. *Bulletin of the National University “Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine”. Series: Economic theory and law*, 1, 160–170.
28. Zaika, Yu., Kukhariev, O., Skrypnyk, V., & Mytnyk, A. (2021). Peculiarities of protection of rights and interests of heirs: theoretical aspects. *International Journal of Criminology and Sociology*, 10, 355–362. <https://doi.org/10.1504/IJPLAP.2022.124423>.

Received the editorial office: 16 January 2024

Accepted for publication: 28 March 2024

SYMON OLEKSANDROVYCH SERBENYUK,

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Scientific Activity Organization
and Intellectual Property Protection;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6806-6319>,
e-mail: simon6@ukr.net*

CONTROVERSIAL ASPECTS OF THE MODERN NATIONAL DOCTRINE OF PROPERTY LAW

The article examines the basic controversial aspects of modern property law in the context of an overview of the Ukrainian legislation and highlights the main ideas of national civil law scholars on certain controversial issues. They consist in identifying the debatable components in the spectrum of research in the field of national property law, assessing further effective areas of scientific research and reviewing the main provisions of civil law on property rights. The author presents the main scientific views and contradictions, as well as the legislator's views on the concept and features of real rights; reviews the points of view of understanding the grounds for the emergence of real rights and their generalisation and systematisation in the context of current legislation; demonstrates the problems of classification of objects of real rights; considers the problem of classification of real rights; reviews the content of basic legal categories related to the term "protection of real rights" and briefly highlights the approaches to classification of methods and forms of protection of real rights.

It is noted that in general, the issues of property law of Ukraine are well studied, and only some issues need to be investigated in the context of detailing already known studies or solving specific practical legal problems, in particular, legal conflicts and selection of effective methods and forms of property rights protection in a particular case under a particular set of factors or parameters. The main core of the discussions on property law is whether the notion of "thing" belongs to a particular concept and whether a wide range of property relations exists in modern social, economic and legal relations. Therefore, first of all, there are discussions about the need to enshrine in the legislation a clear definition of the content of the category "real right", to create a detailed classification of both real rights and their objects, as well as to select an effective remedy for violated rights in accordance with the existing parameters (components) of the legal situation, etc.

Key words: *property law, types of property rights, property rights acquisition, property rights protection, issues and controversial questions, modern civil law doctrine.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Сербенюк С. О. Дискусійні аспекти сучасної вітчизняної доктрини речового права. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 173–185. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.16>.

Citation (APA): Serbenyuk, S. O. (2024). Controversial aspects of the modern national doctrine of property law. *Law and Safety*, 1(92), 173–185. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.16>.